

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ İLE TRABZON İMPARATORLUĞU ARASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDEKİ HÂKİMİYET MÜCADELELERİ (1204/1243)

Yusuf Ayönü*

Özet

1204 Nisan'ında İstanbul'un Latinlerin eline geçmesinden sonra Bizans toprakları üzerinde Latin ve Grekler tarafından birçok devletecik kuruldu. Bizanslı unsurların Anadolu'da kurduğu İznik İmparatorluğu ve Trabzon İmparatorluğu 1204 yılından sonra Bizans tarihinde önemli bir rol oynamışlardır. Her iki devletinde amacı Latinleri İstanbul'dan çıkartarak Bizans'ı yeniden ihya etmekte ve bu amacı İznik İmparatorluğu gerçekleştirmiştir. Komnenos hanedanı Bizanslı unsurlar arasında daha saygın ve tanınmış olmasına rağmen Aleksios ve David Komnenos Trabzon'da güçlü bir devlet kurmayı ve Latinler İstanbul'dan çıkarmayı başaramamışlardı. İki kardeş İznik İmparatorluğu ve özellikle Selçuklulara karşı Karadeniz sahilindeki hâkimiyet sahalarını korumayı başaramadılar ve 1243 yılındaki Moğol istilasına kadar Selçukluların vassalı haline geldiler. Bu makalede XIII. yüzyılın ilk yarısında Selçuklular ile Trabzon İmparatorluğu arasında Karadeniz bölgesindeki mücadeleler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Selçukluları, Trabzon İmparatorluğu, Sinop, Trabzon, Konya*

Abstract

Struggles between the Anatolian Seljukids and the Trebizond Empire in the Black Sea Region (1204-1243)

After the fall of İstanbul in 1204 by Crusades, the territory of the Byzantine Empire was divided into a great number of states, partly Greek, partly Frankish. Two Greek states established in Asia Minor were the Empire of Nicaea and Empire of Trebizond. They played an important role in the history of the Byzantine Empire after 1204. Both of these states originated the idea of the restoration of the Byzantine Empire and one of them succeeded this aim: The Empire of Nicaea. In spite of the dynasty of Comneni was more famous among the Greeks than the Lascarids of Nicaea, Alexios and David Comnenus failed in their plan to organize a powerful state in Trebizond and to drive Latins away from İstanbul. Two brothers failed in struggles with Empire of Nicaea and especially with the Seljukids in order to defend of their dominions on the shore of Black Sea and they became a vassal of the Seljukids until Mongol invasion in 1243. In this article

* Dr. Öğretim Görevlisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova-İZMİR.

will be discussed struggle between the Anatolian Seljukids and the Trebizond Empire in the first half of 13th century in the Black Sea region.

Key words: *The Anatolian Seljukids, The Empire of Trebizond, Sinope, Trebizond, Konia*

Giriş

Karadeniz'in güneydoğu kıyısında önemli bir liman şehri olan Trabzon M.Ö. 66 yılında Roma hâkimiyetine girmiş¹ ve M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde kalmıştır. Herakleios döneminde (610-641) Bizans'ın askerî ve idarî sistemini temelden değiştiren *thema* sistemi kurulmuş ve imparatorluk arazilerinin askerî bölgelere ayrıldığı bu yeni düzenleme çerçevesinde Trabzon, Theophilos devrinde (829-842) kurulan *Khaldia themasının* merkezi olmuştur². Sasanileri ortadan kaldırdıktan sonra VII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'ya yönelen Müslüman Arapların akımları Karadeniz sahillerine kadar uzanmış ancak Bizans bu dönemde Trabzon ve çevresindeki hâkimiyetini korumayı başarmıştır.

1071 Malazgirt savaşının ardından tüm Anadolu'ya yayılan Selçuklu Türkleri, zaferden birkaç yıl sonra Doğu Karadeniz sahillerini de denetimleri altına almışlardı. Ancak Türklerin bölgedeki hâkimiyeti pek uzun sürmedi. 1075 yılında Türkleri Trabzon ve çevresinden uzaklaştıran³ Theodore Gabras'ın Trabzon'da bağımsız bir dukalık kurduğunu görmekteyiz⁴. Bu tarihten 1140 yılına kadar Trabzon ve çevresindeki bölgeleri hâkimiyeti altında tutan Gabras ailesi mensupları Bizans'a karşı bağımsızlıklarını Selçuklular ve Danişmendliler ile olan ilişkileri sayesinde koruyabilmişti. Bizans yönetiminin Gabras ailesinin Trabzon'daki hâkimiyetine son vermesinden IV. Haçlı seferine kadar geçen süre içinde Trabzon, İstanbul'un denetimi altında kalmış ve bölgede bir daha bağımsız bir idareci ortaya çıkmamıştır. Bununla birlikte Gabras ailesinin bölgedeki nüfuzu kısmen etkili olmayı sürdürmüştür.

Trabzon İmparatorluğu'nun Kurulması

IV. Haçlı seferinin ardından Bizans İmparatorluğu'nun toprakları üzerinde Latinler ve Grekler tarafından irili ufaklı birtakım devletler

¹ Magie 1966, 195-196; Sherwin-White 1999, 251 vd.; Samouëlidès 2002., 39.

² Miller 1969, 11-12.

³ Kazhdan- Cutler 1991, 812.

⁴ Aleksiad, 210 vd.; Türkçe çev., 261 vd.; Gabras ailesi ile ilgili olarak ayrıca bkz., Bryer 1970, 164-187.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

kurulmuştur. 1204'ten sonra Anadolu'da Bizans'ı temsil eden devletlerden birisi de Trabzon İmparatorluğu'dur. Bununla birlikte burada şunu da ifade etmek gerekir ki Trabzon İmparatorluğu'nun kuruluşu İznik ve Epir'dekilerin aksine İstanbul'un Latinler tarafından işgal edilmesinin doğrudan bir sonucu değildir. I. Andronikos Komnenos'un (1183-1185) torunları Aleksios ve David Komnenos kardeşler halaları Gürcü Kraliçesi Thamara'nın⁵ kendilerine verdiği destekle İstanbul'un Latinlerin eline düşmesinden kısa bir süre önce Trabzon'u ele geçirerek bu devletin temellerini atmışlardı (Nisan 1204)⁶.

Trabzon İmparatorluğu'nun kurucuları Aleksios ve David Komnenos'un maceraları Komnenos hanedanının son imparatoru olan dedeleri I. Andronikos Komnenos'un 1185'de tahttan indirilmesi ve vahşice katledilmesi ile başlar⁷. I. Andronikos Komnenos'un ardından Bizans tahtına geçen II. Isaak Angelos (1185-1195/1203-1204) tahtın varisi konumunda olmaları dolayısıyla ileride kendisi için tehlike yaratacak iki kardeşi ortadan kaldırmayı düşünmüştür. Ancak o yıllarda henüz çok küçük yaşlarda olan Komnenos kardeşler bir şekilde başkentten kaçırılarak halaları Thamara'nın sarayına götürülmüşlerdi⁸. İki kardeşin hangi şartlar altında ve ne zaman İstanbul'dan ayrıldıkları konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bir kısım tarihçiler iki kardeşin 1185 yılında, yani dedelerinin tahttan indirilmesinden hemen sonra İstanbul'dan kaçırıldıklarını ifade ederken⁹, diğer bazı tarihçiler, Aleksios ve David'in 1185-1204 yılları arasında İstanbul'da saklandıklarını ve şehrin Latinlerin eline düşmesinden az önce İstanbul'dan ayrıldıklarını yazmaktadırlar¹⁰. Ancak iki kardeşin yaklaşık yirmi yıl boyunca İmparator II. Isaakios Angelos'a yakalanmadan İstanbul'da saklanmaları imkânsız görünüyor. Bu sebeple iki kardeşin 1185 yılındaki ihtilal sırasında İstanbul'dan ayrılmış olmaları daha mantıklıdır.

1204 Nisan'ında Bizans başkentinde büyük bir kargaşa yaşanırken Komnenos hanedanının bu iki genç temsilcisi Gürcü kuvvetleri ile birlikte Trabzon üzerine yürüyerek fazla zorluk çekmeden şehri ele geçirdiler¹¹. Bundan sonra Aleksios, Trabzon imparatoru olarak tahta otururken kardeşi David,

⁵ Bizans ve Gürcü kraliyet ailesi arasındaki akrabalık bağları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Toumanoff 1940, 299-312.

⁶ Fallmerayer 1964, 44 vd.; Muralt 1871, 279; Lampsidês, 5.

⁷ Choniates, 188 vd.; Türkçe çev., 135 vd.; Süryani Mikhail, 266-267; ayrıca bkz., Ostrogorsky 1991, 370-371.

⁸ Vasiliev 1936, 9-12; Fallmerayer 1964, 41-43; Samouëlidês 2002, 65; Norwich 1996, 188.

⁹ Fallmerayer 1964, 41-43.

¹⁰ Miller 1926, 14.

¹¹ Fallmerayer 1964, 44 vd.

Gürcü ve diğer ücretli askerlerden oluşan ordusuyla yeni kurdukları devletin sınırlarını Karadeniz sahili boyunca batıya doğru genişletmeye başladı.

İki Devlet Arasındaki İlk Çatışma:

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Trabzon Seferi

İslam kaynaklarından İbnü'l-Esir 1205/6 yılı olaylarını anlatırken Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Trabzon üzerine bir sefer düzenlediğinden söz etmektedir¹². Ancak Bizans kaynaklarından Akropolitês ve Niketas, iki hükümdar arasında bir anlaşmaya varıldığına değinmekle birlikte her ikisi de Selçuklu Sultanı'nın Trabzon üzerine bir sefer düzenlediğinden bahsetmemektedir¹³. Özellikle I. Laskaris-David arasındaki mücadeleyi ayrıntılı bir şekilde anlatan Niketas'ın, İbnü'l-Esir'in sözünü ettiği bu sefere değinmemesi oldukça ilginçtir.

Bu sefer hakkında yorum yapan günümüz araştırmacıları ise farklı fikirler ileri sürmektedir. Örneğin Finlay, I. Laskaris'in kuvvetleri arasında Selçuklu paralı askerlerinin olduğunu ifade etmektedir. Bu yorumundan da anlaşılacağı gibi Finlay, I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile I. Theodoros Laskaris arasındaki dostluk antlaşmasının Trabzon İmparatorluğu'na karşı askerî bir ittifak olduğu görüşündedir¹⁴. Osman Turan ise Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile I. Theodoros Laskaris arasında yapılan antlaşmanın ardından İznik İmparatoru'nun David'i mağlup ederken Selçuklu Sultanı'nın da Aleksios'a karşı zafer kazandığını söylemektedir¹⁵. Görüldüğü üzere her iki tarihçi de Trabzon'a karşı Konya ve İznik yönetiminin ortak hareket ettiği görüşündedir. Son olarak Yunanlı tarihçi Savvides ise İbnü'l-Esir'in eserinde bahsettiği Trabzon seferi ile ilgili çeşitli görüşlerin genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in o dönemde önemli bir ticaret merkezi olan Trabzon üzerine Karadeniz ticaret yolunu açmak için bu seferi düzenlemiş olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Ancak Savvides 1214 yılındaki Sinop seferine kadar başka hiçbir kaynaktan iki devlet arasında bir çatışmadan söz edilmediğini belirterek bu tarihe kadar Trabzon İmparatorluğu'nun bağımsızlığını koruduğunu ifade etmektedir¹⁶. Bizim görüşümüze göre de I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile I. Theodoros Laskaris arasındaki bu antlaşma, her iki tarafın da diğer sorunları ile ilgilenebilmesi için

¹² İbnü'l-Esir, C.XII, 242; Türkçe çev., C.XII, 201.

¹³ Akropolitês, 37; Niketas, 350; Türkçe çev., 226.

¹⁴ Finlay, C.IV, 325.

¹⁵ Turan 1996, 278-279.

¹⁶ Savvides, 1984, 176-180.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

yapılmış bir ateşkes antlaşması niteliğindedir. Dolayısıyla Trabzon İmparatorluğu'na karşı bir ittifak söz konusu olamaz. Bu durumda Savvides'in de ifade ettiği gibi yalnızca İbnü'l-Esir'in değindiği bu sefer Karadeniz ticaret yolunu açmak amacıyla düzenlenmiş olmalıdır¹⁷. Nitekim 1214'deki Sinop şehrinin fethi de bu amaçla düzenlenmiştir.

Sinop'un Fethi (1214) ve Trabzon İmparatorluğu'nun Selçukluların Vassalı Haline Gelmesi

I. İzzeddin Keykavus tahta oturduğunda Selçuklu Devleti tüm yönlerden irili ufaklı devletler tarafından sarılmış durumdaydı. Devletin kuzeybatı sınırında Batı Karadeniz sahilleri, Marmara ve Ege bölgelerinin büyük bir kısmına hâkim olan İznik İmparatorluğu bulunmaktaydı. Trabzon İmparatorluğu ise Orta ve Doğu Karadeniz sahil şeridini kontrolü altında tutmaktaydı. Devletin güney sınırlarında da olumsuz gelişmeler olmaktadır. Kozan merkez olmak üzere kurulan Ermeni Krallığı zaman zaman Selçuklu topraklarına saldırılar düzenlediği gibi Suriye ile Anadolu arasındaki ticaret yollarının güvenliğini de tehdit ediyordu¹⁸. Fakat daha da önemlisi Selçukluların güneydeki tek ticaret limanı olan ve 1207'de I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedilen Antalya limanı, I. İzzeddin Keykavus ve Alâeddin Keykubad arasında yaşanan iktidar mücadelesi sırasında ortaya çıkan otorite boşluğunda Kıbrıs Krallığı'nın da desteğini alan Hıristiyan halkın bir gece baskını ile elden çıkmıştı¹⁹. Böylece denizlerle irtibatı kesilen Selçuklu Devleti Anadolu'nun iç bölgelerinde sıkışıp kalmıştı. Bu sebeple I. İzzeddin Keykavus tahta oturduğunda beklenenin aksine akıllıca bir hareketle, 1211 yılındaki savaşta öldürülen babasının intikamını almak için, en güçlü rakibi I. Theodoros Laskaris ile bir hesaplaşmaya girmek yerine İznik İmparatorluğu ile barış antlaşması yaparak arkasını emniyet altına aldı²⁰.

Selçuklu Sultanı öncelikli olarak kuzey ve güney sahillerine ulaşmayı amaçladığından, ilk hedefi, bu sırada Trabzon İmparatorluğu'nun elindeki, Karadeniz sahilindeki önemli bir ticaret limanı olan Sinop oldu. Sefer için gerekli hazırlıkları yapan Sultan, ordusuyla Konya'dan ayrılarak Sivas'a geldi. İbn Bibi, Sivas'ta gereken idarî düzenlemeleri yapan I. İzzeddin Keykavus'a bu sırada Sinop tarafı sınır muhafızlarından Trabzon İmparatoru Aleksios'un

¹⁷ Savvides 1984, 178.

¹⁸ Ersan 2002, 639-640.

¹⁹ Koca 1997, 30.

²⁰ İbn Bibi, 129 vd.; Türkçe çev., C.I, 151vd.; Grêgorass, 50; Akropolitês, 43.

Selçuklu topraklarına saldırdığına dair bir haber geldiğini ve bunun üzerine Sinop üzerine gidildiğini ifade etmektedir²¹. Ancak bu seferin daha en baştan Sinop üzerine olduğu açıktır. Nitekim Aleksios, ordusuyla Sivas'a gelen Selçuklu Sultanı'nın hedefinin kendisi olduğunu anlamış olmalı ki Selçuklulara karşı saldırıya geçmişti.

I. İzzeddin Keykavus'un Sivas'ta son hazırlıkların tamamlanmasını beklediği sırada, Sinop tarafı Uc muhafızlarından, Trabzon İmparatoru Aleksios'un Selçuklu topraklarına tecavüzlerde bulunduğu haberini aldı. I. İzzeddin Keykavus, devlet ileri gelenleri ve komutanlarla birlikte bir savaş meclisi topladı. Yapılan görüşmelerin ardından Sinop'un fethine karar verildi Aleksios'un durumunu öğrenmek için önden casuslar gönderen Sultan, aynı zamanda ordunun ağırlıklarını Sinop'a gitmek üzere yola çıkardı. Çok geçmeden casuslar, İmparator'un 500 kişilik bir süvari birliği ile birlikte sık sık şehrin dışına avlanmaya çıktığını ve tedbirsizce içki ve eğlence partileri düzenlediği haberini getirdiler. Bu haber üzerine hemen harekete geçen Uc beyleri, ani bir baskın sonucu, pek çok adamı ile birlikte Trabzon İmparatoru Aleksios'u esir aldılar²².

Bundan sonra asıl ordu ile Sivas'tan ayrılarak Sinop önlerine gelen Sultan, şehri kuşatma altına aldı. İmparator'un esir alınmasına rağmen şehri teslim etmeye yanaşmayan şehirdekiler bir süre kuşatmaya direnmişlerse de sonunda Sultan'ın İmparator'u serbest bırakması ve kendilerinin de aileleri ile birlikte güven içinde şehirden ayrılmasına izin vermesi sonucunda Sinop Selçuklu kuvvetlerine teslim edildi (28 Ekim 1214 Cumartesi)²³. Seferin sonunda hem önemli Sinop limanı ele geçirilmiş hem de 1214 yılında I. İzzeddin Keykavus ile Trabzon İmparatoru Aleksios arasında yapılan antlaşmayla Trabzon İmparatorluğu Türkiye Selçuklularına tabi hale gelmiştir.

Sinop-Trabzon Çatışması

Selçukluların vassalı haline gelen Trabzon İmparatorluğu ile olan ilişkiler 1223 yılına kadar iyi bir şekilde devam etmiştir. 1223 yılında Moğolların

²¹ İbn Bibi, 147-148; Türkçe çev., C.I, 168-169.

²² İbn Bibi, 148-149; Türkçe çev., C.I, 169-170.

²³ İbn Bibi, 150-152; Türkçe çev., C.I, 171-173; Tarih-i Al-i Selçuk, 87; Türkçe çev., 28-29 (müellif Sinop'un fetih tarihini 1216 yılı olarak verirken, Kir Aleksi ile birlikte esir edilen 30 emirinin derilerinin yüzüldüğünü içine saman doldurularak bütün Rum vilayetinde gezdirildiğini söylemektedir); Abû'l-Farac, C.II, 497 (aynı şekilde Abû'l-Farac da İmparator Aleksios'un öldürüldüğünü yazmaktadır.); Sinop'un zaptı için ayrıca bkz., Turan 1997, 635; Sümer 2002a, 352; Cahen 1978, 813; Darkot 1997, 685; Faroqhi 1997, 654; Kursanskis, 1988, 111-113; Gounaridês 1985, 346; Savvides 1983a, 15.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

Suğdak şehrini zapt etmelerinin ardından yaşanan gelişmeler sonucunda taraflar arasındaki ilişkilerin gerginleştiğini görmekteyiz.

İbnü'l-Esir, 1223 yılında Rus ve Kıpçakları mağlup eden Moğolların etraftaki şehirleri yağmaladıklarını ve halkı kılıçtan geçirdiklerini, kıyımdan kurtulanların sahip oldukları tüm malları ve zenginlikleri gemilere yükleyerek bölgeden kaçtıklarını belirtmektedir²⁴. İbnü'l-Esir, Moğolların önünden kaçan zengin ve tüccarların birçok gemiyle birlikte deniz yoluyla İslâm diyarlarına gittiklerini söylemektedir ki burada kastedilen İslam diyarı Selçuklu ülkesidir. Daha sonraki gelişmeleri müellif şu şekilde anlatmaktadır:

“Bu Ruslar varmak istedikleri limana yanaştıkları bir sırada gemilerinden birisi yarılmış ve bu gemi, içindeki insanlar hariç, her şeyiyle batıp gitmiş, yok olmuştu. O sıralarda uygulanan bir âdete göre; limana yakın bir yerde batan gemi o bölgenin sultanına ait oluyordu. Bunun için bölgenin hükümdarı bu gemiden çok mal elde etmişti. Diğer gemiler ise sağ salim kurtularak sahile yanaşmışlardı”²⁵.

İslâm kaynaklarından yalnızca İbnü'l-Esir'de bahsi geçen bu hadise hakkında Trabzon kaynakları çok daha ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bununla birlikte olaylar daha farklı bir şekilde aktarılmaktadır. Nitekim Bizans kaynaklarına göre Selçuklular ve Trabzon İmparatorluğu arasında mevcut olan barış antlaşması, Sinop yöneticisi Hetum tarafından bozulmuştur. Lazarapoulos bu olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Mamaşih bu antlaşma Selçuklu Sultanı ile I. Andronikos Gidos arasında bir savaş çıkmasına sebep olan, Sultan'ın emirlerinden Sinop'un hâkimi Hetum'un akılsızca davranışı yüzünden bozuldu. Bu yıl (1222/23) Cherson (Kırım) ve Gothia bölgesinden toplanan yıllık vergiyi Trabzon'a getirmek üzere Cherson yöneticisi Aleksios Pactiaries idaresindeki bir gemi yanında diğer bazı soylular da olduğu halde Trabzon'a doğru yol almaktaydı. Ancak tam bu sırada aniden patlak veren fırtına onları Sinop limanına sığınmak zorunda bıraktı. Bu sırada yukarıda zikrettiğimiz Hetum, gemideki yolcuları esir edip tüm mallarına el koydu. Daha sonra Hetum güçlü bir donanmayı Cherson üzerine gönderdi ve pek çok bölgeyi yağmalattı. Kendilerine tâbi bölgelerin Sultanlarının imzaladığı antlaşmayı bozan barbarların elinde uğradığı felaketi öğrenen

²⁴ İbnü'l-Esir, C.XII, 388; Türkçe çev., C.XII, 347.

²⁵ İbnü'l-Esir, C.XII, 388; Türkçe çev., C.XII, 347-348.

*Trabzonlular, Sinop hâkiminin yaptıklarını da anlatarak olup bitenleri derhal İmparatorlarına bildirdiler. Bu haberler üzerine Andronikos güçlü bir filoyu Sinop üzerine gönderdi. Askerler Carusa'da karaya çıktılar ve şehrin etrafındaki bölgeleri yağmalamaya başladılar. "Mart" a kadar ilerleyen Trabzon kuvvetleri burada limana demirlemiş çok sayıda Türk gemisi buldular ve hepsini ele geçirdiler; mürettebatın çoğu kılıçtan geçirildi, geri kalanlar ise esir alındı. Bu durum esirlerin akrabaları arasında hoşnutsuzluğa yol açtı ve Hetum'u olanlardan ötürü kınadılar ve onu Bizans kuvvetlerinin komutanına görüşme yapmak için bir elçi göndermeye zorladılar. Uzun görüşmelerin ardından o (Hetum), Aleksios Pactiares'i, tüm esirleri ve malları ile birlikte "Serium"u (Selçuklular tarafından ele geçirilen Kırım gemisinin ismi) serbest bırakmaya karar verdi; tüm para ve gasp edilen mallar Trabzonlulara geri verildi. Aynı şekilde onlar da bu akın sırasında ele geçirdikleri her şeyi Hetum'a geri verdiler.*²⁶

Her iki tarafın kaynaklarında verilen bilgileri karşılaştırdığımız zaman, İbnü'l-Esir geminin tam olarak hangi şehir yakınlarında battığını ve bölgenin hükümdarının ismini zikretmemektedir. Ancak Suğdak'ın karşısındaki bu İslâm diyarının Selçuklu ülkesi olduğuna şüphe yoktur. Bunun yanı sıra İbnü'l-Esir, bu hadiseden sonra Selçuklular ve Trabzon İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin bozulduğundan bahsetmemektedir. Bizans kaynakları ise Selçuklular ile Trabzon İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine yol açan bu hadiseyi anlatırken Moğolların Suğdak'ı zapt etmelerine hiç değinmemektedir. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde anlatacağımız gibi Bizans kaynakları bu hadiseden sonra ordusunu toplayan Selçuklu Sultanı'nın Trabzon üzerine bir sefer düzenlediğinden söz eder. Oysa İslâm kaynakları Selçukluların Trabzon üzerine 1227/28 yılında sefer düzenlediklerini ifade etmektedir. Her iki tarafın kaynaklarındaki ortak nokta, hadisenin 1222/23 yılında meydana geldiği; olayların sebepleri ve gelişimi farklı anlatılsa da Selçuklu tarafının Sinop limanı açıklarında batan ya da Sinop limanına sığınmak zorunda kalan bir geminin mallarına el koymasındır.

Selçukluların Kırım'dan gelen bu gemiye Sinop limanında her ne sebepten olursa olsun el koymalarının Sinop ve Trabzon arasında bir çatışmaya sebep olduğu açıktır. 1214 yılında Selçukluların Sinop'u ele geçirerek Karadeniz kıyısında önemli bir limana sahip olmaları, hiç şüphesiz Trabzon İmparatorluğu'nun Karadeniz üzerindeki mutlak hâkimiyetine son vermiştir.

²⁶ Lazaropoulos, 117.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

Selçuklular, 1223 yılında Suğdak'ı zapt eden Moğolların bölgeden ayrılmasının ardından Karadeniz'in kuzey kıyısındaki bu önemli ticaret limanına yerleşmek isteyen Trabzon İmparatorluğu'nun faaliyetleri sonucunda bölgedeki karışıklığın devam etmesi üzerine düzenledikleri deniz aşırı sefer ile Suğdak'a hâkim olarak bölgede sükûneti sağlamışlardır²⁷.

Trabzon Seferi

Sinop ve Trabzon arasındaki bu çatışmadan bahseden Bizans kaynakları yukarıda değindiğimiz hadiselerin ardından Sinop'taki yaşananları öğrenen Selçuklu Sultanı'nın çok sinirlendiğini ve ordusunu toplayarak Trabzon üzerine sefere çıktığını yazmaktadırlar²⁸. Bununla birlikte İslâm kaynakları bu tarihte Trabzon üzerine düzenlenen bir seferden hiç bahsetmemektedirler. Suriyeli tarihçi İbn Natif, 1225 yılı olaylarını anlatırken Selçuklu Sultanı'nın İznik İmparatoru I. Laskaris'e karşı galip gelerek bazı kaleleri ele geçirdikten sonra Trabzon İmparatoru I. Andronikos Gidos'u da mağlup ettiğini ifade etmektedir²⁹. Bir diğer Arap tarihçi İbnü'l-Esir ise 1228 yılında Erzincan üzerine yürüyerek burasını ele geçiren I. Alâeddin Keykubad'ın daha sonra Erzurum üzerine yürüyeceği sırada Eyyubîlerin Ahlat hâkimi Hüsâmeddin Ali'nin Erzurum'un yardımına gelmesi ve bu arada Bizanslıların Sinop'u ele geçirdikleri haberinin duyulması üzerine ülkesine geri döndüğünü yazmaktadır.

İbnü'l-Esir, başkente dönen I. Alâeddin Keykubad'ın, hazırlıklarını tamamladıktan sonra Sinop'a doğru hareket ettiğini, karadan ve denizden kuşatılan şehrin Bizanslıların elinden geri alındığını belirtmektedir³⁰. Selçukluların Trabzon İmparatorluğu üzerine bir sefere çıktığından söz eden İslâm kaynaklarında bu seferin Trabzon kuşatması ile sonuçlandığına dair herhangi bir bilgi yoktur. İbn Bibî'nin eserinde ise Selçuklular ile Trabzon İmparatorluğu arasında cereyan eden bu mücadele hakkında hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu arasında Karadeniz Bölgesi'ndeki rekabet sonucunda bir mücadelenin yaşandığı kesindir. Nitekim Trabzon İmparatoru Andronikos, 1230 yılındaki Yassıçemen savaşı sırasında I. Alâeddin Keykubad'ın rakibi Celâleddin Harezşah'ın yanında yer almıştır. I. Andronikos Gidos'un

²⁷ Bu sefer hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Peacock 2006, 133-149.

²⁸ Lazaropoulos, 61, 76,117 vd.; Loukitês, 30-31; Vêssariôn, 1984, 51-52, 67-69; Panaretos, 63.

²⁹ Cahen 1971, 147.

³⁰ İbnü'l-Esir, C.XII, 479; Türkçe çev., C.XII, 441-442.

Selçuklulara karşı Celâeddin Harezmsah ile bir ittifak kurması bu tarihlerde Konya ve Trabzon arasındaki ilişkilerin iyi gitmediğinin en açık göstergesidir.

Bununla birlikte 1223 yılında Selçuklu kuvvetlerinin Trabzon'a düzenlediği sefer başta Lazaropulos olmak üzere Trabzon kaynaklarında çok ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Trabzon üzerine düzenlenen bu sefer sırasında Selçuklu ordusuna "Melik" komuta etmekteydi. Kaynaklarda Melik diye bahsedilen bu kişinin kimliği ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Onun Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah, I. Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ya da Sultan'ın kardeşi Koyulhisar Meliki Celâeddin Keyferidun hatta bizzat I. Alâeddin Keykubad olduğuna dair düşünceler vardır³¹. Yalnızca Lazaropoulos, Trabzon seferi sırasında Selçuklu ordusuna komuta eden Melik'in I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir³². Trabzon seferinin 1227/28'e gerçekleştiğini söyleyen Osman Turan ise, Sinop'un ele geçirilmesinin ardından Selçuklu donanmasını Trabzon üzerine gönderen I. Alâeddin Keykubad'ın asıl orduyu da oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Atabegi Mübarizeddin Ertokuş komutasında bölgeye gönderdiğini ve Erzincan'da toplanan ordunun Gümüşhane yoluyla Zigana dağına aşır Maçka üzerinden Trabzon önlerine geldiğini söylemektedir³³.

Yukarı da bahsettiğimiz gibi Sinop'a saldıran Bizans kuvvetlerinin limanda demirli Türk gemilerini ani bir baskın ile ele geçirmeleri ve tüm mürettebatı esir etmeleri üzerine Sinop valisi Hetum, Bizanslı esirleri ve mallarını iade ederek Türk esirleri kurtarmışsa da Bizanslıların aldıkları ganimetleri geri vermemesi aradaki ilişkileri germiştir. Lazaropoulos o sırada Konya'da bulunan Sultan Melik'in, Sinop'ta olanları öğrendiğinde, çok sinirlendiğini ve derhal Malatya'ya haberciler göndererek komutanlarını kendisi ile buluşmak üzere Erzurum'a çağırdığını ifade etmektedir³⁴.

Erzurum'da birliklerini toplayan Melik daha sonra ordusu ile birlikte Erzincan'a geçmişti. Bu gelişme üzerine İmparator Gidos, tüm kuvvetlerini toplayarak karşı saldırıya geçmek üzere hazırlıklara başladı. Başkent'in etrafındaki dar geçit ve patikalarda savunma tedbirleri alan İmparator, aynı zamanda Soteropolis (Borçka), Lazika ve Ünye'ye kadar olan bölgelerdeki tüm müttefiklerini de yardıma çağırdı. Bununla birlikte Selçuklu ordusunun çok kalabalık olduğunu öğrenen başkent halkı dehşete kapılmış ve tüm ümitlerini yitirerek Khrysokephalos (Altınbaş) kilisesi ve Evgenios manastırında

³¹ Uyumaz 2003, 46; Sümer 2002b, 358; Savvides 1994, 79-98; Savvides 1990-1991, 103.

³² Lazaropoulos, 117.

³³ Turan 1996, 361.

³⁴ Lazaropoulos, 118.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

toplanarak dua etmeye başlamıştı. Trabzon kaynaklarının verdiği bilgilere bakıldığında İmparator, Trabzon'da sıkışıp kalmamak için sarp arazi koşullarından da yararlanarak Selçuklu ordusunun yolu üzerindeki dar ve sarp geçitlere kurduduğu pusularla Türk kuvvetlerini yıpratmaya çalışmıştı. İmparator uyguladığı bu taktikle kısmen başarılı olmuş ve bölgeyi tanıyan Trabzon birlikleri dar geçitlerde kurdukları pusularla Selçuklu kuvvetlerine kayıplar verdirmişlerdi. Yol boyunca Selçuklu kuvvetlerine saldırılar düzenleyen İmparator'un kuvvetleri nihayet Trabzon'a geri dönerek kuşatma hazırlıklarına başladı. Uzun ve zorlu bir yolculuğun ardından güney batı istikametinden Trabzon önlere gelen Selçuklu ordusu, Aziz Evgenios manastırı yakınında kamp kurduktan sonra şehri her yönden kuşatma altına aldı³⁵.

Güçlü ve aşılması zor surlarla çevrili olan Trabzon'da şehri savunacak kuvvetlerin sayısı yeterliydi. İmparator, her ne kadar deniz tarafındaki surlar o dönemde sahile kadar uzanmıyor olsa da kara tarafından tamamen abluka altına alınmış şehre deniz yoluyla komşu bölgelerden gelecek erzak yardımının güvenle kendilerine ulaşabilmesi için deniz tarafındaki surların tahkim edilmesi emrini verdi. Ancak çok geçmeden Sinop hâkimi Hetum komutasındaki çok sayıda geminin şehri denizden de kuşatmasıyla Trabzon tam anlamıyla kısıkaç altına alınmış oldu. Kuşatmanın başlamasından birkaç gün sonra Melik adamlarına şehrin etrafında araştırma yapmalarını ve zayıf yönlerini öğrenmelerini istedi. Zira Melik bu muhkem şehrin fethinin kolay olmayacağını anlamıştı. Kaledekiler burçlardan sürekli olarak Selçuklu ordusu üzerine ok yağdırdığından askerler surlara yaklaşarak tırmanmak için merdivenlerini yerleştiremiyorlardı. Selçuklu ordusunun surlara tırmanmak amacıyla yaptığı her taarruz kaledekiler tarafından engelleniyordu³⁶.

Bu noktada Melik, kuzey surlarında yer alan ana girişin önüne sahil tarafında yeni bir kamp kurulması emrini verdi. Böylece eski şehrin sınırlarından batı kısmındaki Aziz Barbara kilisesine kadar uzanan sahil tarafı Selçuklu kuvvetleri tarafından tutulmuş ve Selçuklu piyadeleri ile donanma arasında doğrudan bağlantı kurulmuş oldu³⁷.

Çok geçmeden hücum borularının çalmasıyla Selçuklu ordusu bu sefer kuzey yönünden tüm gücüyle saldırıya geçti. Saldırının devam ettiği bir sırada İmparator, kuzeybatı yönündeki Aziz Evgenius kilisesi yakınındaki Selçuklu

³⁵ Lazaropoulos, 118-120.

³⁶ Lazaropoulos, 120-121.

³⁷ Lazaropoulos, 121.

kuvvetlerinin saldırıya geöme konusunda tereddütte olduklarını fark etti. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen İmparator derhal emrindeki süvariler ile şehirden çıkarak Selçuklu kuvvetlerine ani bir saldırı düzenledi. Bundan sonra şehre geri çekilen İmparator'un önu Selçuklu birlikleri tarafından kesilince taraflar arasında şiddetli bir çatışma olmuş ve bu çatışmada her iki tarafta ağır kayıplar vermişti. Selçuklu tarafında ölenler arasında Melik'in yeğeni ve Sinop yöneticisi Hetum vardı. Aynı şekilde Bizans tarafından da çok sayıda önemli komutan ölmüştü³⁸. Sağ salim şehre dönmeyi başaran İmparator bu ani saldırı ile Selçuklu kuvvetlerine ağır kayıplar verdirmişse de onun bu hareketi Melik'i kızdırmış ve Aziz Evgenius kilisesini tahrip ederek bu saldırının intikamını almak istemişti³⁹. Bu suretle şehrin ele geçirilmesini hızlandırmış olacağını düşünüyordu.

Şehre karşı düzenlenen bir başka Selçuklu saldırısı da püskürtölünce Melik saldırıları bir süre durdurma kararı aldı. Kuşatma altında tuttuğu şehrin yiyecek ve su sıkıntısı çekmeye başladığını farkında olan Melik ertesi gün Trabzon halkına çok güç şartlar içinde olduklarını bildiğini ve er geç şehri alacağı mesajını gönderdi. Sultan'ın kararlılığı karşısında endişeye kapılan ve Selçuklu kuvvetlerinin şiddetli saldırıları karşısında şehrin daha fazla dayanamayacağını anlayan İmparator, vakit kazanmak ve şehirde yiyecek ve su sıkıntısı olmadığını göstermek amacıyla Sultan'a haber gönderip, barış görüşmelerinin başlaması için temsilcilerini göndermesini istedi. Selçuklu temsilcileri şehre geldiğinde onlara muhteşem bir ziyafet veren İmparator daha sonra onların şehrin sokaklarında gezmelerine izin verdi. Gerçekten de İmparator'un bu taktiği işe yaramış ve şehirdekilerin herhangi bir sıkıntısı olmadığını gören Melik'in adamları geri döndüklerinde gördüklerini anlattıklarında Melik'in morali bozulmuştu. Kamp kurdukları bölgede Bizanslıların saldırıları ile taciz edilen Selçuklu ordusu nihayet Melik'in emri ile şehri düşürmek amacıyla tüm gücüyle saldırıya geçti. Bu son saldırı şehirdekilerin tüm ümitlerini yitirmesine sebep olmuştu. Şiddetle saldıran Selçuklu kuvvetleri şehri ele geçirmek üzereyken başlayan fırtına ve şiddetli yağmur her şeyi tersine döndürdü. Şiddetli yağmurun oluşturduğu seller yüzünden birlikler arasındaki bağlantı kopmuş ve Selçuklu ordusu dağınık bir halde geri çekilmek zorunda kalmıştı. Sele kapılıp boğulanların dışında etrafa dağılan Selçuklu askerleri de yakalanarak esir edilmiş ya da kılıçtan geçirilmişti. Esirler arasında Maçka ormanlarında ahali tarafından yakalanarak

³⁸ Lazaropoulos, 121-122.

³⁹ Lazaropoulos, 122.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

İmparator'un huzuruna getirilen Melik de vardı⁴⁰. Lazaropoulos'un ifadesine göre Andronikos, esir edilen Selçuklu Meliki'ne karşı hoşgörülü davranmış ve zincirlerini çözdürüp bir ata bindirdiği Selçuklu Meliki ile Trabzon'a birlikte girmişti. İmparator, sarayında misafir ettiği Selçuklu Meliki'ni daha sonra fidye almadan serbest bırakmıştı. İmparator, Selçuklu Meliki'nin Sinop'a güven içinde ulaşması için yanına kuvvetler verdi. Konya'ya geri dönen Melik, İmparator ile yaptığı antlaşmanın gerekliliklerinden çok daha fazlasını yerine getirdi. Değerli Arap atları ve kıymetli hediyeleri, yanı sıra Evgenius manastırına büyük miktarda maddi yardımda bulunmuştu⁴¹.

Savvides, Trabzon kaynaklarının verdiği bilgileri kesin olarak doğru kabul ettiğinden Trabzon İmparatorluğu'nun 1223 den 1231 yılına kadar sekiz yıl boyunca Selçuklulara haraç ödemediğini ve bağımsız olduğunu ifade etmektedir.⁴² Osman Turan seferin tarihini farklı vermekle birlikte o da başarısızlığın sebebini yağın yağmur sonucu oluşan sellere bağlamaktadır. Ayrıca o da esir edilen Selçuklu Meliki'ne iyi muamele edildiğini ve fidyesiz serbest bırakıldığını ifade etmektedir⁴³.

Muhtemelen 1223 yılındaki gemi krizinden sonra bozulan Trabzon ve Konya arasındaki ilişkiler 1228 yılına kadar çatışmalar yaşanarak devam etmiştir. 1228 yılında meydana gelen çatışmada Trabzon hükümdarının Selçuklulara karşı ufak çaplı bir başarı kazandığı anlaşılıyor. Ancak bu başarı ile Trabzon İmparatorluğu'nun Selçuklulara bağımlı olmaktan kurtulduğuna dair bir kanıt yoktur. Ancak bazı araştırmacılar Trabzon İmparatoru'nun 1230 yılında I. Alâeddin Keykubad'a karşı Celâleddin Harezşah'ın yanında yer almasını Selçuklulara tâbi olmadığının bir göstergesi saymaktadırlar. Ancak I. Andronikos Gidos, Selçuklu hâkimiyetinden kurtulmak için de Celâleddin Harezşah ile ittifak yapmış olabilir.

Sultan I. Alâeddin Keykubad'a Karşı I. Andronikos Gidos ve Celâleddin Harezşah Arasındaki İttifak

XIII. yüzyılın başından itibaren siyasî bir güç olarak tarih sahnesine çıkan Moğollar, yarım asır içinde Çin'den Doğu Avrupa'ya kadar olan tüm sahaları zapt ettiler. Cengiz Han'ın orduları tarafından dönemin en kudretli İslâm devleti

⁴⁰ Lazaropoulos, 123-128.

⁴¹ Lazaropoulos, 128-132.

⁴² Savvides 1981, 170-171.

⁴³ Turan 1996, 362.

olan Harezmsahların ortadan kaldırılması sonucunda İslâm dünyasını Moğol istilasından kurtarabilecek en büyük sed yıkılmış oluyordu. Sultan Kutbeddin Muhammed Harezmsah'ın Hazar denizinde bir adaya kaçarak orada ölmesinin ardından oğlu Celâleddin'in Moğollara karşı kahramanca mücadele ettiği bilinmektedir. O, İran'ın batısı, Kafkasya ve Doğu Anadolu bölgesini içine alan bir devlet kurarak Moğol ilerleyişini durdurmaya çalışmıştır.

Meraga şehrini kendisine merkez yapan Celâleddin, 1225 yılı yazında bir mektup ile birlikte baş kadı Mucireddin Ömer bin Sa'd Harezmî'yi Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a elçi olarak gönderdi. Celâleddin göndermiş olduğu mektubunda İslâm dünyasının düşmanları ile olan mücadelelerini anlattıktan sonra aynı soya ve dine mensup olduklarını, Selçuklular batıda kâfirlerle mücadele ederken kendilerinin de doğudaki müşriklere karşı savaştıklarını ifade etmiş ve I. Alâeddin Keykubad'a düşmanlarına karşı ittifak kurmalarını teklif etmişti⁴⁴. Onun bu teklifi Selçuklu Sultanı tarafından memnuniyetle karşılanmış ve taraflar arasında gönderilen elçilik heyetleri ve değerli hediyelerle iki devlet arasında iyi ilişkiler kurulmuştu. Ancak çok geçmeden Celâleddin Mengüberti'nin Doğu Anadolu bölgesinde Selçuklular aleyhindeki faaliyetleri iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep oldu. Nihayet Harezmsah Sultanı'nın dönemin en önemli ilim ve fikir merkezlerinden olan Ahlat'ı kuşatması ve Selçuklu Sultanı'nın bir İslâm beldesi olan Ahlat kuşatmasının kaldırılması yönündeki uyarılarına kulak asmaması sonucunda bu iki büyük Türk hükümdarı karşı karşıya gelmişlerdi. İki güç arasındaki mücadele de Selçuklular Eyyubbilerle ittifak kurarken Celâleddin Mengüberti'nin yanında Erzurum hâkimi Cihanşah ve Trabzon İmparatorluğu yer almaktaydı. Trabzon İmparatoru Andronikos Gidos'un Selçuklu-Harezmsah mücadelesinde ne sebeple Celâleddin Mengüberti'nin yanında yer aldığı kaynaklarda belirtilmemektedir. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bunun sebebinin taraflar arasındaki ilişkilerin uzun süredir gergin olmasına bağlayabiliriz.

10 Ağustos 1230'da Erzincan yakınındaki Yassıçemen mevkiinde karşılaşan iki taraf ordularının yapmış olduğu şiddetli savaş sonucunda Selçuklu-Eyyübî kuvvetleri karşısında ağır bir yenilgiye uğrayan Harezm ordusu ağır kayıplar vermiş kurtulmayı başaranlar ise etrafa dağılmıştı⁴⁵. Kaçmayı başaran Harezm askerlerinden 3000 kadarı Canik dağılarını aşarak

⁴⁴ İbn Bibi, 368-369; Türkçe çev., C.I, 375-376; ayrıca bkz., Turan 1996, 363-364; Turan 1988, 82-83; Uyumaz 2003, 47-48.

⁴⁵ İbn Bibi, 392 vd.; Türkçe çev., C.I, 395 vd.; Cüveynî, C.II, 1988, 148-149; Genceli Kiragos, 148; ayrıca bkz., Uyumaz 2003, 47-64.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

Celâleddin Mengüberti'ye tâbi olan Trabzon İmparatorluğu'nun arazisine geçmiş, ancak bunlardan büyük bir kısmı Rum köylüleri tarafından öldürülmüştü⁴⁶.

Trabzon İmparatorluğu'nun Moğollara Tâbi Olması

Trabzon İmparatoru Andronikos Gidos 1230 yılında yanlış tarafta yer almanın bedelini ağır bir şekilde ödemiş ve kısa süren bağımsızlığın ardından yeniden Selçuklulara tâbi hale gelmişti. Üstelik yeni anlaşmaya göre Trabzon yalnızca haraç ödemekle kalmayıp ihtiyaç halinde Selçuklu ordusuna katılmak üzere 1000 asker göndermekle yükümlü hale gelmişti⁴⁷. Trabzon İmparatorluğu'nun Selçuklulara bağımlılığı 1243 yılına kadar devam etmiş ve Köseadağ bozgununun ardından Selçuklular gibi onlar da Moğollara tâbi hale gelmişlerdi⁴⁸.

Sonuç

Trabzon İmparatorluğu kurulduğunda Komnenos kardeşlerin en büyük rakipleri hiç şüphesiz kendileri gibi Bizans'ın meşru varisi iddiasında olan İznik hakimi I. Theodoros Laskaris idi.. Her iki tarafın da asıl amacı İstanbul'daki Latin hâkimiyetine son vererek Bizans İmparatoru olarak İstanbul'da tahta oturmaktı. Gerçekten de Trabzon ele geçirilip yeni devletin temelleri atıldıktan sonra, David Komnenos'un I. Theodoros'un hâkimiyet sahasına doğru batı yönündeki hızlı yayılması sonucunda Trabzon İmparatorluğu'nun sınırları kuruluşundan hemen sonra Sakarya nehrinin batısına İzmit'e kadar ulaşmıştı. Ancak bu durum fazla uzun sürmedi. 1206 yılında İznik imparatoru I. Theodoros Laskaris tarafından mağlup edilen David Komnenos en önemli askerî üssü olan Karadeniz Ereğlisi'ni kaybetti⁴⁹. İznik yönetimi karşısında uğranılan bu mağlubiyet Anadolu'daki Bizanslı unsurlar nazarında Komnenlerin büyük bir prestij kaybetmesine sebep oldu.

Batı yönündeki sınırın Sinop ile sınırlı hale gelmesinin ardından Trabzon yönetimi Orta ve doğu Karadeniz sahil şeridinde sıkıca tutunarak varlığını

⁴⁶ Turan 1996, 372.

⁴⁷ Fallmerayer 1964, 109-116; Turan 1996, 362; Kursanskis 1988, 119-120; Tryfön 1898, 69-70; Savvides 1983b, 17.

⁴⁸ Fallmerayer 1964, 119 vd.

⁴⁹ Lampsidês 1977-78, 15-16.

Yusuf Ayönü

devam ettirme yoluna gitmiştir. Öte yandan İznik İmparatorluğunun kurmuş olduğu güçlü sınır savunması sebebiyle batı yönünde ilerleme imkanı ortadan kalkan Selçuklu Devleti kendi geleceği açısından denizlere ulaşmak için kuzey ve güney yönünde ilerlemek zorunda idi. Bu durumda Selçuklular Trabzon İmparatorluğu'nun varlığı üzerinde en büyük tehdit haline gelmiş oluyordu.

İlk olarak 1214 yılında Sinop'u ele geçiren Selçuklu Devleti 1223 yılında Suğdak'ı hâkimiyeti altına alarak, Trabzon İmparatorluğu'nun aleyhine bir adım daha atmış oldu. Bu gelişmeler karşısında Trabzon yönetiminin Selçukluların Karadeniz'deki hâkimiyetini kırmak için harekete geçmesi doğaldır. Bu sebeple taraflar arasında Karadeniz bölgesinde yaşanan çatışmaların zaman zaman durulsa da uzun süre devam ettiği görülmektedir. 1214 yılından itibaren Selçuklulara tâbi hale gelen Trabzon yönetimi her fırsatta bu durumdan kurtulmaya çalışmış, ancak bu doğrultudaki tüm teşebbüsleri sonuçsuz kalan İmparatorluğun sınırları zaman içerisinde daha da küçülmüştür.

İki yüz elli yedi yıl hüküm süren Trabzon İmparatorluğu Grekler tarafından idare edilen son Bizans kökenli devlet olmasına rağmen pek varlık gösterememiştir. 1261'de İznik İmparatorluğu'nun İstanbul'u alarak başkentin yeniden İstanbul'a taşınmasının ardından Trabzon İmparatorluğu'nun tarihi farklı bir mecrada akmaya devam etmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

KAYNAKÇA

A. Kaynaklar

Akropolitês, Geôrgios 2003,

Khronikê Syngrafê, yay., Antônios D. Panagiôtou, Atina.

Choniates, Nicetas 1984, 2006, 2004,

O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates, Translated by Harry J. Magoulias, Detroit; Türkçe çev., Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı* (1180-1195), İstanbul; Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı* (1195-1206), İstanbul.

Cüveynî, Alaaddin Ata Melik 1988,

Tarih-i Cihangüşa, C.II, Türkçe çev., Mürsel Öztürk, Ankara.

Genceli Kiragos 1928, "Ermeni Müelliflerine Nazaran Moğollar", Türkçe çev., Ed. Dularier, *TM*, II, İstanbul.

Grêgoras, Nikêforos 1997,

Rômaikê Historia, C.I, (1204-1341), yay., Dêmêtrês Moshos, Atina.

Gregory Abû'l-Farac İbnü'l-İbrî (G. Barhebraeus) 1987,

Abû'l-Farac Tarihi, İngilizce'den Türkçeye çev., Ö. R. Doğrul, C.II, 2. Baskı, Ankara.

İbn Bibî 1956,1996, *el Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, yay. A. Sadık Erzi, Ankara; Türkçe çev., Mürsel Öztürk, C. I-II, Ankara; TTK Yay.

İbnü'l-Esir 1966,1987, *el Kâmil fi't-Târîh*, C.XII yay., Carolus Johannes Tornberg, Beyrut; Türkçe çev., Abdülkerim Özeydin, C.XII İstanbul.

Komnena, Anna 1967,1996,

The Alexiad of the Princess Anna Komnena, İng. çev., E.R.A. Sewter, London 1967; Türkçe çev., Bilge Umar, *Alexiad: Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda*

Yusuf Ayönü

İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası, İstanbul.

Lazaropoulos, Iôsêf 1965,

Logos ôs en Synopsei Dialamvanôn tên Genethlion êmeran tou en Thavmasi Perivoêtou kai Megalathlou Evgeniou, yay., Papadopoulos-Keremeus, *Sbornik Îstoçnikov Po Îstoriy Trapezundskoy Îmeriy*, FHIT, ed., Adolf M. Hakkert, Amsterdam.

Loukitês, Kônstantinos 1965,

Engkômion eis Agion Megalomartyra tou Khristou Evgenion kai tous Synathlous aftou Kanidion, Oyalerianon kai Akylan tous en Trapezounti Martyrêsantas, yay., Papadopoulos-Keremeus, *Sbornik Îstoçnikov Po Îstoriy Trapezundskoy Îmeriy*, FHIT, ed., Adolf M. Hakkert, Amsterdam.

Panaretos, Mikhaël 2004,

Peri tôn tês Trapezountos Vasileôn tôn Megalôn Komnênôn Opôs kai Pote kai Poson Ekastos Evasilevsen, yay., A. Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, Türkçe çev., Enver Uzun, Trabzon.

Süryani Keşiş Mikhail Vekayinâmesi, Türkçe çev., H. D. Andreasyan (Türk Tarih Kurumu'nda Basılmamış nüsha)

Tarih-i Al-i Selçuk *Tarih-i Al-i Selçuk der Anadolu* (Anonim), yay. Nadire Celâlî, Tahran 1999, Türkçe çev., F. N. Uzluk, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, Ankara 1952.

Vêssariôn 1984, *Engkômion eis Trapezountos*, yay., O. Lampsidês, “ ‘O «eis Trapezounta» Logos tou Bêssariônos”, *Arkheion Pontus*, 39, 3-75.

B. Araştırma Eserler

Bryer, Anthony 1970, “A Byzantine Family: The Gabrades, c.979-c.1653”, *University of Birmingham Historical Journal*, XII, 164-187.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

- Cahen Claude 1971, "Question D'Histoire de La Province de Kastamonu au XIIIe Siecle" *SAD* III, 45-158.
- Cahen, Claude 1978, "Kaykā'ūs I", *EF*², C.IV., Leiden 813.
- Darkot, Besim 1997, "Sinop", *İA.*, C.X, Eskişehir, 683-689.
- Ersan, Mehmet 2002, "Selçuklu Ermeni İlişkileri", *Türkler*, C.VI, Ankara 635-644.
- Evangelidês, Tryfôn 1898,
Historia tês Trapezountos apo tôn Arkhaiotatôn Khronôn mekhri tôn Kathêmas, Odêssos.
- Fallmerayer, J. P. 1827/1964,
Geshichte des Kaisertums von Trapezunt, Münih-Hildeheim.
- Faroqhi, Suraiya 1997, "Sinüb", *EF*², C.IX., Leiden, 654.
- Finlay, George 1877, *A History Of Greece from its Conquest by the Romansto the Present Time B.C.146-A.D. 1864*, C.IV, Oxford.
- Gounaridês, Paris 1985, "Kaïkaous I", *EHeE*, C.4, Atina, 346.
- Kazhdan, A.-Antony Cutler 1991,
"Gabras", *ODB*, C.2, New-York-Oxford, 239.
- Koca, Salim 1997, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Ankara.
- Kursanskis, Michel 1988, "L'Empire de Trébizonde et les Turcs au 13e Siècle", *REB*, 46, 109-124.
- Lampsidês, O.D. 1977-78,
"O Antagônismos Metaksy tôn Kratôn tês Nikaias kai tôn Megalôn Komnênôn dia tèn Klêronomian tês Vyzantinês Ideas", *AP*, 34, 3-19.
- Magie, David 1966, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*, I, Princeton.
- Miller, William 1926, *Trebizond, The Last Greek Empire of the Byzantine Era 1204-1461*, London.

Yusuf Ayönü

- Muralt, E.D. 1871, *Essai de Chronographie Byzantine 1057-1453*, C.I, Bale, Geneve.
- Norwich, J.J. 1996, *Byzantium, The Decline and Fall*, New York.
- Ostrogorsky, Georg 1991,
Bizans Devleti Tarihi, Türkçe çev., Fikret Işıltan, 3. Baskı, Ankara.
- Peacock, A. C. S. 2006,
“The Saljūq Campaign against the Crimea and the Expansionist policy of the Early Reign of ‘Alā’ al-Dīn Kaykubād”, *JRAS*, XVI, 2, 133-149.
- Samouêlidês, Khrêstos 2002,
Historia tou Pontiakou Hellênismou, 3. baskı, Atina.
- Savvides, Aleksios G.C. 1994,
“Gia tēn Taftotêta to “Melik” stēn Seltzoukikê Ekstrateia tou 1222-1223 kata tēs Trapezountas”, *Praktika 14. Panellēniou Istorikou Synedriou*, Selanik, 79-98.
- Savvides, Aleksios G.C. 1983a,
“Kaïkaousês”, *MGE*, C.30, Atina, 15-16.
- Savvides, Aleksios G.C. 1983b,
“Kaïkobodês”, *MGE*, C.30, Atina, 17.
- Savvides, Aleksios G.C. 1990-1991
“The Trapezuntine Sources of the Seljuk Attack on Trebizond in A.D. 1222-1223”, *AP*, 43, 102-130.
- Savvides, Aleksios G.C. 1984,
“Oi Megaloi Komnēnoi tou Pontou kai Oi Seltzoukoi tou Rûm (Ikoniou) tēn Periodo 1205/6-1222, Hê Diêgêsê tou Ibn Bibi gia tēn Katalêpsê tēs Sinôpês (1214)”, *AP*, 39, 169-193.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu

Savvides, Aleksios G.C. 1981,

Byzantium in the Near East : its relations with the Seljuk sultanate of Rum in Asia Minor, the Armenians of Cilicia and the Mongols, A.D. c. 1192-1237, Selanik.

Sherwin-White, A.N. 1999,

“Luculus, Pompey and the East”, *The Cambridge Ancient History*, C.IX, Cambridge 1999, s.229-273.

Sümer, Faruk 2002a, “Keykâvus I”, *TDVİA.*, C.25, İstanbul, 352-353.

Sümer, Faruk 2002b, “Keykubad I”, *TDVİA.*, C.25, 358-359.

Toumanoff, Cyril 1940,

“On the Relationship between the Founder of the empire of trebizond and the Georgian Queen Thamar”, *Speculum*, XV, 299-312.

Turan, Osman 1997, “I. Keykavus”, *İA.*, C.VI, Eskişehir, 631-642.

Turan, Osman 1996, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 4. baskı, İstanbul.

Turan, Osman 1988, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara.

Uyumaz, Emine 2003, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Ankara.

Vasiliev, A. A. 1936, “The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)”, *Speculum*, XI, 3-57.

Yusuf Ayönü

